

Mats Parner

Kiev i nazismens och stalinismens beckmörker 1941–42

Den 22 juni 1941 gick Nazitysklands till angrepp på Sovjetunionen. Större delen av Ukraina kom ganska snart under tysk ockupation. I följande artikel redogör artikelförfattaren för några viktiga händelser under denna ockupation, bl a massavrättningarna i Babij Jar (utanför Kiev) och en ryktbar fotbollsturnering, kallad ”Dödsmatchen”.

MF

Sent på lördagskvällen den 21 juni för drygt 82 år sedan tog de välutrustade nazityska arméförbanden emot kodordet ”Dortmund”. Det innebar att Operation Barbarossa längs vitala delar av den sovjetiska västgränsen skulle inledas i gryningen följande dag. Så kom det också att bli. Ett större militärt ingrepp hade världen aldrig tidigare skådat.

Såväl engelsmännen som den i Baku födde mästerspionen Richard Sorge¹ försökte på alla sätt övertyga Stalin om att omedelbar fara hotade och att tyskarna skulle gå till anfall vilken dag som helst – men de talade för döva öron. Stalin trodde stenhårt på Molotov-Ribbentrop-pakten in i det sista. Det ledde till oerhörda förluster i människoliv och materiel i krigets inledande fas.²

Ukraina som hade tillhört Sovjetunionen alltsedan 1922 drabbades skoningslöst.³ Redan under dag ett fällde det nazistiska flyget bomber över Lvov, Odessa och Kiev, känd som ”de ryska städernas moder” och det centrum i vilket ockupanterna nu bet sig fast med en grymhet och hänsynslöshet, som trotsar all beskrivning. Ungefär en tredjedel av Kievs befolkning kom att dödas under invasionsstyrkornas 778 dagar långa belägring, ofta genom att arkebuseras, och mer än två miljoner ukrainare fraktades under krigsåren hela vägen till Hitlers Tredje rike som slavarbetare. Svält och sjukdomar härjade. Vanligt folk tvangs livnära sig genom att äta hundar, katter och råttor. Soppa kokades på bark, gräs och läderbitar.

Måndagen och tisdagen den 29 och 30 september, då Operation Barbarossa var inne på sina 99:e och 100:e dygn, transporterades 33 771 judar iväg till ravinen Babij Jar – som betyder ”kvinnornas ravin”... – i Kievs utkanter.

Alla 33 771 sköts ihjäl med kulsprutor av två nazityska insatsgrupper bistådda av lika många inhemska polisbataljoner i ett crescendo av blod, eld och rök. Det betydde närmare tolv döds-offer VARJE minut i obruten följd under loppet av 48 timmar. Mot slutet av november hade 75 000 av Kievs judar avlivats. En rikskommissarie Erich von Koch gav mordorgierna ideologisk legitimitet med följande ordkaskader: ”Vi är herrefolket och måste regera hårt men rättvist. Såväl rasmässigt som biologiskt är också de allra simplaste bland tyskar mer än tusen gånger överlägsna de människor som lever i Kiev.”

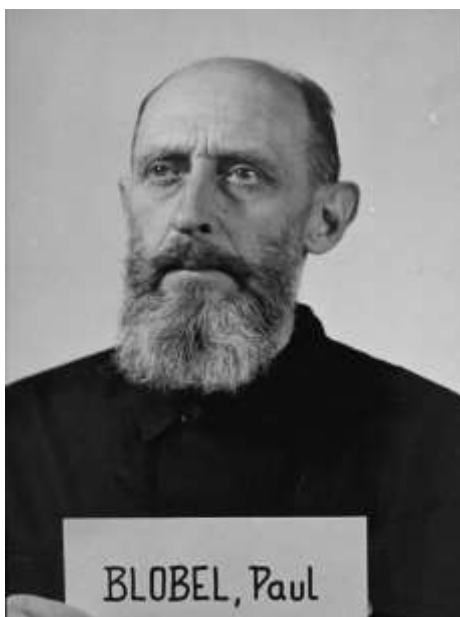
Det faktum att en icke försumbar minoritet av Ukrainas befolkning slöt upp bakom ockupanterna från Tredje riket har komplexa och delvis motstridiga förklaringar. Men till bilden hör att tidens förtryckare inte begränsade sig till en enda; också Stalin och hans vapendragare i Kremls inre visste hur tyranniets slipstenar skulle dras. ”Den stora svälten” – Holodomor – 1932–33 under jordbrukskollektiviseringens kaotiska helvete skördade minst fyra miljoner

¹ Om Sorge, se https://sv.wikipedia.org/wiki/Richard_Sorge

² Se J-J Marie, [Samarbetet Stalin-Hitler. Om Molotov-Ribbentrop-pakten och dess följder](#)

³ Attacken mot Ukraina genomfördes av Armégrupp Süd under ledning av generalfältmarskalk Gerd von Rundstedt

offer i Ukraina, rent av fem à sju miljoner enligt somliga källor.⁴ Detta jämte all angiveriverksamhet under ”den stora terrorns” skede, 1936–38, bidrog till att de mindre insiktsfulla såg tyskarna som befriare. Historiens linjer är ju sällan enkla och otvetydiga.⁵

Ansvarig för massakern i Babij Jar var SS-Standartenführer Paul Blobel (fotot public domain)

De barbariska judemorden i Babij Jar är i dag väl kända, sorgfälligt dokumenterade och torde vara den största enskilda massakern under hela Förintelsen.⁶ Vida mindre känt är att det också spelades fotboll i organiserad form i Kiev under ockupationen. Det remarkabla är att just fotbollen kom att bli ett viktigt inslag i kampen mot inkräktarna. Ja, den stärkte både motståndsvilja och sammanhållning bland folk i gemen i en ond tid. De första stegen togs våren 1942 på ”Bageri nummer tre” med ca 400 anställda:

Nyckelgestalten och nätspindeln hette Nikolaj ”Kolja” Trusevitj. Han jobbade på bageriets lager, var en nu 34-årig landslagsmeriterad och spektakulär burväktare med ett förflutet i elitklubben Dynamo Kiev och gift med en judinna. På bageriet fanns en rad andra toppspelare från samma klubb och ytterligare några som tillhört konkurrentföreningen Lokomotiv. Nästan alla hade passerat 30-årsgränsen och inte vidrört en boll på månader och år; all kraft och energi hade åtgått till att överleva. På den karismatiska Trusevitjs initiativ bildade man nu i största anspråkslöshet *Fotbollsklubben Start* med den blygsamma ambitionen att återuppliva gamla minnen efter arbetsdagens slut med ett stillsamt bollhystande i den nedgående solens strålgans. Den luggslitna Zenit-stadion blev FK Starts hemmaborg.

Men ganska snart visade det sig att den nya klubben också skulle få spela riktiga tävlingsmatcher inför betalande publik. Garnisonslag från bland annat Rumänien, Tyskland och Ungern stod för motståndet och troddes kapabla göra processen kort med åldermännen i FK Start. Men det blev tvärtom. Gammal visade sig äldst, och Trusevitjs manskap vann under juni och juli sju matcher i följd, i regel i överlägsen stil: 7–2, 6–2, 11–0, 6–0, 5–1, 3–2 och 5–1.

Dessa resultat fick två omedelbara följder:

⁴ Se svenska Wikipedia: [Holodomor](#)

⁵ En sådan organisation var *Organisationen för ukrainska nationalister* (OUN), där den mest kände ledaren hette Stepan Bandera, se: [Stepan Bandera, glorifierad ultranationalist i Ukraina](#) av Thomas d'Istria.

⁶ Mer om Babij Jar, se https://sv.wikipedia.org/wiki/Babij_Jar

Dels vann de segerrika spelarna i växande utsträckning folkets hjärtan och började så smått omges av ett slags mytiskt skimmer – var de i praktiken oslagbara? – och dels såg ockupationsmyndigheterna på lagets framgångar med allt annat än välvilja. Alltså måste exempel statueras. Med urstarka germaner i *Flakelf* (Luftvärnskanonjärsängaget) hade tyskarna redan åkt dit med 5–1 i Starts sjunde framträdande, men nu förstärktes Flakelf på ett antal positioner, en domare ifrån SS anlätades och krav ställdes på att båda lagen skulle hälsa varann med ett väl inövat ”Sieg Heil” vid returmötet söndagen den 9 augusti.

Men Trusevitj & Co vägrade. De utbrast i stället i en hälsningsfras till fotbollens ära och spelade sedan bokstavligen för sina liv. Trots idel partiska domslut besegrades Flakelf på nytt, denna gång med 5–3.

Båda lagen samlade på samma bild. De numrerade ukrainska spelarna är: 1. Georgij Timofejev 2. Nikolaj Trusevitj 3. Pavel Komarov 4) Ivan Kuzmenko 5. Aleksej Klimenko 6. Nikolai Korotkych 7. Vasilij Suchulev 8. Fjodor Tiuttjev 9. Machar Gontjarenko 10. Michail Putistin 11. Michail Melnik

Ett par veckor efter drabbningen, som gått till historien som ”Dödsmatchen”, arresterades segerlagets alla spelare och internerades i koncentrationslägret Syrets utanför Kiev. En av dem, Nikolaj Korotkych, blev torterad till döds. Ytterligare tre, målvakten ”Kolja” Trusevitj, försvarsgeneralen ”Sacha” Klimenko och distansskytten ”Vanja” Kuzmenko, mördades alla i Syrets-lägret den 24 februari 1943, noga räknat 200 dygn efter dödsmatchen. Alla i den nämnda kvartetten fick sin grav i Babij Jar men står i dag staty utanför Dynamo Kievs fotbollsstadion.⁷

Lördagen den 6 november 1943, för 80 år sedan, befriades Kiev. Till sist hade ockupationen nått vägs ände. Stadens folkmängd hade i det läget reducerats till föga mer än 80 000 invånare.

Lästips

Svenska Wikipedia: [Operation Barbarossa](#)

Marxistarkivet:

Winston Churchill: [Sovjets Nemesis](#) (Om det nazityska angreppet på Sovjet och dess förspel)

William L Shirer: [Barbarossa: Rysslands tur](#)

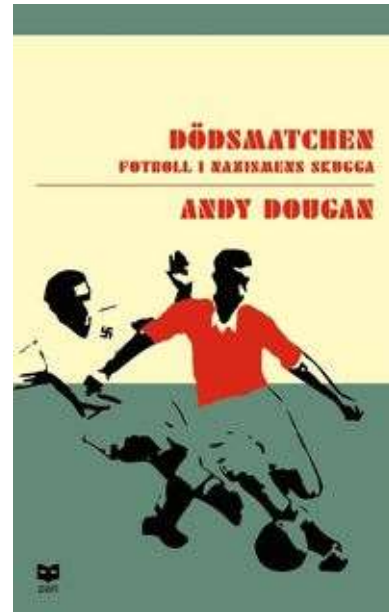
⁷ Det finns en hel bok om Dödsmatchen, se lästipsen

Leopold Trepper, [Röda Kapellet](#) (Die Rote Kapelle) – berömd tysk anti-nazistisk spionage- och motståndsorganisation.

Böcker:

Christer Bergström: *Operation Barbarossa 1941: Hitler mot Stalin* (2016)

Andy Dougan: *Dödsmatchen: Fotboll i nazismens skugga* (2002)